

WERNER BEIERWALTES

ΑΠΟΣΤΑΣΗ ΚΑΙ ΠΑΡΟΥΣΙΑ ΤΟΥ ΠΛΑΤΩΝΙΣΜΟΥ*

Για την τιμητική αναγνώριση και διάκριση, τις όποιες μου έπεφύλαξε το Πανεπιστήμιο Ίωαννίνων, οφείλω χάριτας και θα ήθελα να τις αποδώσω, τουλάχιστον κατά ένα μέρος, με όρισμένους συλλογισμούς μου, στους όποιους θα προσπαθήσω να διευκρινίσω την δική μου σχέση προς την φιλοσοφία των αρχαίων Έλλήνων. Σε αυτούς τους συλλογισμούς θα εξετάσω τις αιτίες και τα κίνητρα που από την σκοπιά των συστηματικών ερωτημάτων θα επιτρέψουν να γίνει σαφές το φιλοσοφικό νόημα του γεγονότος ότι κάποιος αφιερώνει δεκαετίες της συνειδητής ζωής του στην γνώση και στην ανάλυση του ονομαζόμενου στοχασμού του παρελθόντος.

Ήδη από τις πρώιμες εργασίες μου περί της μεταφυσικής του φωτός, την όποιαν ανέπτυξαν οι αρχαίοι Έλληνες, ο φιλοσοφικός στόχος μου ήταν πρό πάντων το ερώτημα πώς δικτηρείται ή πλατωνική σκέψη στο σύνολό της και συγχρόνως πώς εξελίσσεται στον ονομαζόμενο νεοπλατωνισμό και πώς με αυτήν την νέα μορφή προορίζεται αφενός για μία χριστιανική θεολογία, ή όποια ως προς τις μορφές στοχασμού και ως προς τα ουσιώδη και πραγματικά ερωτήματά της έχει φιλοσοφικά γνωρίσματα, και αφετέρου για την τελείωση της νεώτερης συνείδησης στον γερμανικό ιδεαλισμό του Fichte, του Schelling και του Hegel. Την πρώτη περιοχή προσπάθησα να όριοθετήσω ως την βάση των απόψεών μου και των συλλογισμών μου για την ιστορία της επενέργειας, καθόσον

* Σημείωση της μεταφράστριάς: Το κείμενο είναι μετάφραση του επίσημου λόγου «Ferne und Gegenwart des Platonismus», τον όποιον ο συγγραφέας εξέφωνησε στις 23 Μαΐου 1996 κατά την αναγόρευσή του σε Επίτιμο Διδάκτορα Φιλοσοφίας του Τμήματος Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας του Πανεπιστημίου Ίωαννίνων. Το πρωτότυπο κείμενο βλ. W. Beierwaltes, *Ferne und Gegenwart des Platonismus*, στή: Δωδώνη 26(1997) Μέρος Τρίτο, σσ. 291-301.

περιέγραφα και ανέπτυξα κύριες μορφές και θεμελιώδη προβλήματα του νεοπλατωνικού στοχασμού συγκεντρώνοντας την προσοχή μου στον Πλωτίνο και στον Πρόκλο. Ο Πλωτίνος, είναι, ούτως ειπείν, πανταχού παρών με την θεωρία του περί του ενός και της εκδίπλωσής του, του πνεύματος (νοός) που νοεῖ τον ἴδιο τον ἐαυτό του, το δικό του είναι, της σχέσης αιωνιότητας και χρόνου (Ἐννεάς III 7), του φωτός ως οντολογικής και γνωσιολογικής διάρθρωσης του είναι, της τέχνης ως αναγωγικού κατόπτρου της ἴδιας της ωριμότητας. Σὲ ἀντίθεση πρὸς τὸν στενὸ περιορισμὸ τῆς ἔννοιᾶς τοῦ συστήματος τὸν ἀκχμπτο, τυπικὸ καὶ μὴ φιλοσοφικὸ χαρακτήρα, ἐμπνευσμένος μέχρις ἑνὸς ὁρίου ἀπὸ τὸν Hegel, προσπάθησα στὸ βιβλίο μου γιὰ τὸν Πρόκλο (1965), νὰ ἐπαναφέρω σὲ ἰσχὺ τὴν συστηματικὴ διάρθρωση τῆς σκέψης τοῦ Πρόκλου ξεκινώντας ἀπὸ ὀρισμένα θεμελιώδη γνωρίσματα πού ἔχουν ἀποφασιστικὴ σημασία γιὰ ὁλόκληρον τὸν στοχασμὸ του.

Ποτὲ δὲν ἐθεώρησα τὴν ἐργασία μου σὲ αὐτὴν τὴν περιοχὴ ἀπλῶς ὡς μουσειακὴ διαχείριση τῶν ἱστορικῶν ἐκφάνσεων τῶν προβλημάτων καὶ τῶν συμπερασμάτων τοῦ νοεῖν, ἢ ὁποῖα ἀπὸ κάποιον δῆθεν πλεονεκτικὴ θέση τοῦ παρόντος μεταβάλλει τὸ παρελθὸν πράγματι σὲ παρελθὸν καὶ ἔτσι τὸ ὑποβιβάζει σὲ ἀπραχιωμένο καὶ ξεπερασμένο συμβάν. Ἀντιθέτως ἔδωσα πολλὴ προσοχὴ στὴν κριτικὴ ἀνάλυση, ἢ ὁποῖα ἀντιμετωπίζει μὲ σοβαρότητα τὴν σκέψη ἀκόμη καὶ κατὰ τὴν πρώιμη ἱστορίαν τῆς διαμόρφωσής της, ἐπειδὴ, παρ' ὅλες τὶς διαφορὰς πρὸς τὶς ἀπαρχές, ἐξακολουθοῦμε ὡς πρὸς τὸν στοχασμὸ μας, ὡς πρὸς τὸ νοεῖν, νὰ ζοῦμε ἀπὸ ἐκείνην τὴν σκέψη. Αὐτὸ ἔχει κατὰ νοῦν ὁ Nietzsche, ὅταν γράφει: «Μόνον ἀπὸ τὴν μέγιστη δύναμη τοῦ παρόντος ἐπιτρέπεται νὰ ἐρμηνεύετε τὸ παρελθόν: Μόνον μὲ τὴν πιὸ ἰσχυρὴ ἔνταση τῶν πιὸ εὐγενικῶν ἰδιοτήτων σας θὰ μαντέψετε, τί ἀπὸ τὸ παρελθὸν ἀξίζει νὰ γίνῃ γνωστὸ καὶ νὰ διαφυλαχθεῖ, τί εἶναι μεγάλο. Τὸ ὅμοιον διὰ τοῦ ὁμοίου! Διαφορετικὰ θὰ παρασύρετε τὸ παρελθὸν πρὸς τὸν ἑαυτὸ σας»¹.

Ἡ φράση τοῦ Nietzsche ὑποδηλώνει κυρίως τοῦτο: Ἡ οἰκειοποίηση τῆς ἱστορίας, ἢ οἰκειοποίηση ἑνὸς «παραελθόντος» στοχασμοῦ πρέπει νὰ εἶναι κριτικὴ οἰκειοποίηση γιὰ τὸ παρόν, ἢ ὁποῖα ἀκριβῶς δὲν ἀπορρίπτει ἀπερίσκεπτα, ἀλλὰ θέλει νὰ παραδώσει περαιτέρω τὸ παρελθὸν μόνον σύμφωνα μὲ μία νέα καὶ ἔντονη συνειδητοποίηση, σύμφωνα μὲ μία θεμελίωση, ἢ ὁποῖα νὰ διατρέχει κατὰ νέον τρόπο τὴν κίνηση τοῦ ξένου νοεῖν. Οἱ φράσεις τοῦ Nietzsche εἶναι ἀντίθετες καὶ πρὸς τὴν πιθανὴ ἀλαζονείαν καὶ πρὸς τὴν ἀπατηλὴ συναισθηματικὴ διάθεση τῶν ἐκάστοτε παρόντων ἐναντι τοῦ θέματος «ἱστορία». Ἡ συμπεριφορὰ αὐτοῦ τοῦ εἴδους θὰ μπο-

1. Fr. Nietzsche, *Unzeitgemässe Betrachtungen*, 2. Stück: *Vom Nutzen und Nachteil der Historie*, Werke, hg. v. K. Schlechta. München, 1954 I, 250.

ροῦσε ἢ θὰ ἔπρεπε νὰ διορθωθεῖ μὲ τὸν διχρωτισμὸ τῶν ἱστορικῶν ὄρων τοῦ ἰδίου παρόντος, δηλαδὴ μὲ τὸν αὐτο-διχρωτισμὸ τοῦ ἀνθρώπου ἢ μὲ τὴν ἐνεργὸ ὑπενθύμιση τῆς προέλευσός του.

Ἀκριβῶς γιὰ ἓνα φιλόσοφο ἡ στροφὴ πρὸς τὴν ἱστορίαν ἔχει οὐσιαστικὴ σημασίαν γιὰ τὴν συνειδητοποίηση τοῦ σημείου, στὸ ὁποῖο εὐρίσκει τὸ δικό του νοεῖν, ἐπομένως καὶ γιὰ τὰ ὀνομαζόμενα συστηματικὰ ἐρωτήματα. Καὶ κατὰ συνέπειαν ἡ στροφὴ πρὸς τὴν ἱστορίαν δὲν εἶναι ἓνα ἐξωτερικὸ συμβεβηκὸς τοῦ φιλοσοφεῖν, ἀλλὰ ἀποτελεῖ ἔκφραση τῆς πεποίθησης ὅτι τὸ συστηματικὸ νοεῖν δὲν εἶναι ποτὲ δυνατόν χωρὶς τὸν στοχασμὸ γιὰ τοὺς δικούς του ἱστορικοὺς ὄρους. Συγχρόνως ὅμως αὐτὸς ὁ στοχασμὸς γιὰ τὴν ἱστορίαν πρέπει νὰ ἐπιτελεῖται πάντοτε μὲ τὸ βλέμμα στρεφόμενον πρὸς τὶς διάφορες προοπτικὰς, στίς ὁποῖες ἀναδεικνύεται ἡ ἀλήθεια τοῦ ἐκάστοτε πράγματος. Καὶ ἀκριβῶς ἐδῶ γίνεται φανερὴ ἡ ἐνότητα τοῦ συστηματικοῦ καὶ τοῦ ἱστορικοῦ νοεῖν.

Εἶμαι ἀντίθετος πρὸς τὴν αὐθιχεσίαν κατὰ τὴν ἐνασχόληση μὲ τὴν ἱστορίαν τοῦ νοεῖν. Ἡ αὐθιχεσίαν στὴν ἔρευνα εἶναι ἐπιστημονικῶς ἀκυρή. Γι' αὐτὸ κατὰ τὴν ἐξέταση τῶν εἰδικῶν διχμορφώσεων μιᾶς σκέψης, ἐκτὸς ἢ καὶ σὲ στενὸ σύνδεσμον πρὸς τὴν ἱστορικὴ λεπτομερικὴ ἐργασίαν, εἶχα πάντοτε κατὰ νοῦν τὴν σπουδαιότητα τῆς ἀλήθειας τοῦ ἐκάστοτε ἐρωτήματος ἢ πράγματος. Μὲ τὰ δικά μας ἐρωτήματα καὶ μὲ τὶς δικές μας προσπάθειες γιὰ τὴν λύση τῶν προβλημάτων, τόσο διὰ τῆς μορφῆς μιᾶς ὀρισμένης στροφῆς ὅσο καὶ διὰ τῆς ἀποφασιστικῆς ἀρνήσεως, εὐρισκόμαστε συνειδητὰ καὶ κάποτε καὶ μὴ συνειδητὰ ἐντὸς ἐνὸς συσχετισμοῦ παράδοσης, ὁ ὁποῖος μεταβάλλει τὸ δικό μας νοεῖν ἕως κάποιον βαθμὸν σὲ «ἀποτέλεσμα ἐπενέργειας». Ἐμεῖς οἱ ἴδιοι εἶμαστε «ἱστορία ἐπενέργειας». Αὐτὸ εἶναι τὸ στοιχεῖο, τὸ ὁποῖο ἔχει κοινὸ ἢ φιλοσοφικὴ ἐρμηνευτικὴ τοῦ παρόντος (κυρίως τοῦ Hans - Georg Gadamer) μὲ τὴν ἀντίληψη τοῦ *Hegel* γιὰ τὴν ἱστορίαν τῆς φιλοσοφίας.

Ἀπὸ τὴν φιλοσοφικὴ ἐρμηνευτικὴ μπορεῖ λογικῶς νὰ πρὸχθεῖ ἡ ἀποψη πού θὰ ἀποτελέσει τὸ κριτήριο ἐκείνης τῆς φιλοσοφικῆς ἔρευνας, στὴν ὁποία τὸ παρελθὸν συνδέεται πρὸς τὸ παρὸν κατὰ πρὸν καὶ ἀναδεικνύει τὴν πρὸν καὶ τὴν ἰδιάζουσαν ἐπιχειρηματικότητά του: Σὲ ἀντίθεση πρὸς ἄλλες μορφὰς γνώσεως, οἱ ὁποῖες, ἐνῶ προχωροῦν, καταδεικνύουν τὶς «ξεπερασμένες» θέσεις καὶ θεωρίες ὡς ἀληθεῖς καὶ ὡς ἀνάξια περαιτέρω συζητήσεων, δὲν ὑπάρχει, τουλάχιστον κατὰ τὸ νόημα τοῦ *Hegel*, τίποτε πρὸν καὶ παρελθόν, πεπρωμένον καὶ «νεκρὸν» στὴν ἱστορίαν τῆς φιλοσοφικῆς συνειδήσεως καὶ τῶν θεωριῶν της. Μᾶλλον διατηροῦνται τὰ πάντα σὲ μεταγενέστερα συμφραζόμενα κατὰ πρὸν καὶ παρελθόν, ἀναγνωρίσιμη μορφή ἢ εἶναι «ἡμέρη» καὶ διαφυλαχμένη γιὰ τὴν ἐνεργὸ ἀνάμνηση.

Τοῦτο βεβίως δὲν σημαίνει ὅτι ὅλα, ὅσα κάποτε ἀνῆκνυν στὸ νοεῖν, εἶναι ἢ θὰ μπορούσαν νὰ γίνουν κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο σημαντικά γιὰ ἐκεῖνον πού στοχάζεσαι κατὰ τὸ πρῶτον. Σημαίνει ὅμως ὅτι σὲ μεταγενέστερα συμφραζόμενα, τὰ ὁποῖα χαρακτηρίζονται ἀπὸ πολλαπλές μεταβολές ὡς πρὸς τὰ ἐνδιαφέροντα καὶ τοὺς στόχους τους, μπορούμε νὰ ξεκινήσουμε μὲ νέον τρόπο, μὲ πλοῦτο ἰδεῶν καὶ μὲ παραγωγικὲς ἔννοιες ἀπὸ μία ἱστορικῶς ἀτομικὴ ἐπεξεργασία ἐνὸς ἐρωτήματος, ἐνὸς προβλήματος, μιᾶς ἔννοιος ἢ μιᾶς θεωρίας. Νέες ἀνάγκες καὶ νέοι στόχοι τῶν ἐρωτημάτων καθοδηγοῦν τὸ ἰδιώτερο ἐνδιαφέρον γιὰ ὅ,τι κατὰ τὸ πρῶτον - δηλαδή γιὰ ὅ,τι ἐκτείνεται πέραν τῶν ὁρίων τῆς ἐκάστοτε ἐποχῆς - ἔχει γίνει νοητὸ ὡς ἀληθές, ὡς πειστικὸ μὲ τὴν ἐπιχειρηματολογία, καὶ μὲ τὸν δικό του τρόπο πρὸς κινεῖ σὲ περικιτῶ ἐρωτήματα. Ἡ ἀλήθεια αὐτοῦ, τὸ ὁποῖο ἀπασχόλησε κάποτε τὸ νοεῖν, εἶναι κατὰ τὸν Hegel κάθε φορά «τόσο ζωντανή [καὶ δεσμευτικὴ] ὅσο καὶ στὴν ἐποχὴ, κατὰ τὴν ὁποία πρῶσιτάστηκε»². Ὡστόσο χωρὶς τὰ δικά μας ἐρωτήματα ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖο κάποτε ἀπασχόλησε τὸ νοεῖν, θὰ ἔμενε βουβὸ καὶ νεκρό.

Αὐτὴ εἶναι μιὰ σειρά σκέψεων, τὴν ὁποία παράγω λογικῶς ἀπὸ τὴν θεωρίαν τοῦ Hegel περὶ τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας καὶ πρὸς τὴν ὁποία μπορῶ νὰ τρυπισθῶ. Καὶ τοῦτο εἶναι δυνατὸν, χωρὶς συγχρόνως νὰ ἀκολουθῶ τὴν πεποίθησιν τοῦ Hegel, ὅτι ἡ φιλοσοφία ἐξελίσσεται μὲ ἀναγκαιότητα κατὰ τέτοιον τρόπο, ὥστε αὐτὴ νὰ μπορεῖ νὰ μεταβάλλεται κάθε φορά σὲ ἀντιπρόσωπο τῶν φάσεων τῆς Λογικῆς τοῦ Hegel.

Τὸ ἐρώτημα γιὰ τὴν ἐγγύτητα ἢ γιὰ τὴν ἀπόστασιν ἢ καὶ γιὰ τὴν ἐγγύτητα στὴν ἀπόστασιν μιᾶς μορφῆς τοῦ νοεῖν ἀποτελοῦσε γιὰ μένα, ρητῶς ἢ καὶ κατὰ συνέπειαν νοητῶς, κάθε φορά τὸ στιθερὸ κίνητρο, τὸ ὁποῖο καθήρηνε τὴν φιλοσοφικὴν ἐργασίαν μου. Ἡ συνείδησιν μιᾶς ἐρμηνευτικῆς διαφορᾶς πρὸς τὸ πρῶτον καὶ ἡ προσπάθειαν τοῦ κατανοοῦντος, ἡ ὁποία εἶναι ἐνδογενὴς δραστηριότητι καὶ ἀποβλέπει στὴν σύνδεσιν τοῦ παρελθόντος, δηλαδή τοῦ ἄλλου, ἢ αὐτοῦ πού φαίνεται στὸν ἐρμηνευτὴ ὡς ξένο, πρὸς μεταγενέστερα καὶ πρὸς πρῶτον ἐρωτήματα τοῦ φιλοσοφεῖν καθιστᾶ δυνατὴν ἐκείνην τὴν κριτικὴν καὶ συγχρόνως παραγωγικὴν οἰκιοποίηση ἐνὸς νοεῖν, ἢ ὁποία ἀναφέρθηκε προηγουμένως. Μία τέτοιαν οἰκιοποίηση μπορεῖ καὶ πρέπει νὰ διαπεράσει τὸν φλοιὸ τῆς ἱστορίας, ὁ ὁποῖος διὰ τῶν ποικίλων ἐρμηνειῶν ἔχει ἀποσκληρύνει, ἔχει συγκαλύψει ἢ καὶ ἔχει παραμορφώσει τὴν συγκεκριμένη σκέψιν.

Συνεπῶς τὸ ἀποξενωμένο, τὸ μετατοπισμένο σὲ ἀπόστασιν, αὐτὸ πού ἔχει ἀφθεῖ καὶ ἔχει ἐγκυταλειφθεῖ στὸ πρῶτον ἀπὸ τὴν ἀπαίτησιν γιὰ ἐπίπλαστη ἀντικειμενικότητα, δὲν παρέχει κίνητρα. Ἀντιθέτως κίνητρα

2. G.W.F. Hegel, *Einleitung in die Geschichte der Philosophie*, hg. v. J. Hoffmeister (Philosophische Bibliothek Bd. 166). Hamburg, 1959³ 71.

παρέχει ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖο ἔρχεται ἀπὸ τὴν ἱστορίαν καὶ ἔχει καταστειῖ παρὸν μὲ τὴν προσοχὴν στριμμένην πρὸς τὸ πρᾶγμα, ἐπομένως ἐκείνη ἢ παρουσία μιᾶς σχέψης, ἢ ὁποῖα ἔχει γίνεαι ζωντανὴ καὶ διατηρεῖται ζωντανὴ καὶ εὐρίσκειται σὲ διαλεκτικὴν σχέσιν πρὸς τὸ πρωταρχικὸ σημεῖο τῆς: Αὐτὸ καὶ μόνον εἶναι τὸ στοιχεῖο, τὸ ὁποῖο ἀσχεῖ γοητεῖν, τὸ ὁποῖο κατὰ τὴν ἐρμηνείαν τοῦ πράγματος μπορεῖ νὰ μεταβληθεῖ σὲ δέσμευσιν ὑπὲρ τοῦ ἰδίου τοῦ πράγματος, ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ποὺ φανερώνεται κατὰ τὴν ἐρμηνείαν.

Κατὰ τὴν γνώμην μου ἡ στρόφη, ἢ ὁποῖα ἔχει ὡς ἀφετηρία αὐτὸ τὸ κίνητρο καὶ ὡς στόχος τὴν ἱστορίαν τοῦ νοεῖν, ἐπυξάνει καὶ γιὰ τοὺς ἄλλους τὴν ἐσωτερικὴν προφάνειαν καὶ τὴν πειστικὴν δύναμιν μιᾶς ἐξήγησης. Γιὰ μένα ἐπομένως καὶ ἡ ἱστορία τῆς ἔννοιαις δὲν ἀποτελεῖ ἓν ἀπλό, λόγιον δικοσμῆτικὸν στοιχεῖον τῆς συστημῆτικῆς πρόθεσιν τοῦ φιλοσοφεῖν. Ἡ ἐρμηνευτικὴ πράξις, ἢ ὁποῖα διεξάγεται καὶ ὡς ἱστορία τῆς ἔννοιαις, ἀνήκει μᾶλλον στὴν ἐπιτέλεσιν τῆς ἴδιας τῆς φιλοσοφίας ἢ εἶναι καὶ ἡ ἴδια ἓναις τρόπος τοῦ φιλοσοφεῖν, τὸ ὁποῖο ἔχει συνείδησιν τῆς δικῆς του ἱστορίας καὶ προσπαθεῖ ἐντὸς αὐτῆς καὶ δι' αὐτῆς νὰ ἀναφερθεῖ στὴν ἀλήθειαν ἐκεῖνου, τὸ ὁποῖο ἀπασχόλησε τὸ νοεῖν. Τοῦτο ὅμως πρέπει νὰ γίνεαι, χωρὶς ἢ σχέψιν τοῦ ἄλλου νὰ ἀπλοποιεῖται ἀπερίσκεπτα καὶ νὰ μεταβάλλεται σὲ ἴδια προδρομικὴ ἔννοιαις, γιὰ νὰ ἔχει κάποιος ἴσως τὴν ἀποκλειστικὴν δυνατότητα νὰ ἐκφράζεται διὰ μέσου τοῦ ἄλλου. Μὲ αὐτὴν τὴν ἄκρως ἐγωιστικὴν ἢ καὶ αὐτιστικὴν μορφήν ἀναφορᾶς στὴν ἱστορίαν ἢ «οἰκειοποίησην» θὰ ὀδηγοῦσε μᾶλλον σὲ ἰδιοποίησην ἢ σὲ αὐτοσκηνοθεσίαν ποὺ μεταχειρίζεται τὴν βίαν. Ἀκραῖα παραδείγματα αὐτοῦ τοῦ τρόπου ἀναφορᾶς εἶναι ὁ Heidegger καὶ οἱ ἐκπρόσωποι τοῦ ἀποδιχρθρωτισμοῦ πάσης προελεύσεως.

Τὸν θεμελιώδη στόχο, τὸν ὁποῖον ἐσκιαγράφησιν, δηλαδὴ φιλοσοφίαν ὡς ἱστορίαν τῆς ἔννοιαις καὶ ὡς θεώρησιν κεντρικῶν ἐρωτημάτων καὶ προβλημάτων σύμφωνα μὲ τὴν ἱστορίαν τῆς ἐπενέργειαις, προσπάθησιν νὰ ἀκολουθήσω κατὰ παραδειγματικὸν τρόπον στὰ βιβλία μου *Πλατωνισμός καὶ ἰδεαλισμός, Ταυτότητα καὶ διαφορὰ, καὶ Νόησιν τοῦ ἑνός*. Καὶ συγχρόνως συγκέντρωσιν τὴν προσοχὴν μου στὴν παράδοσιν τοῦ πλατωνισμοῦ, δηλαδὴ στὸν ἴδιον τὸν Πλάτωνα, στὴν ἀνέλιξιν καὶ στὸν μετασχηματισμὸν τοῦ πλατωνισμοῦ στὸν ὀνομαζόμενον νεοπλατωνισμὸν καὶ στὶς πολυσχιδεῖς μεταμορφώσεις του κατὰ τὸν μεσαιῶνα, κατὰ τὴν ἀναγέννησιν καὶ κατὰ τὸν γερμανικὸν ἰδεολισμὸν τοῦ Schelling καὶ τοῦ Hegel, ἕως τὴν ἀντιπλατωνικὴν στρόφη, ἢ ὁποῖα παρατηρεῖται στὸν Heidegger, στὸν Adorno καὶ στὴν νεοθετικιστικὴν κριτικὴν τῆς μεταφυσικῆς.

Ὁ «πλατωνισμός» καὶ ὁ «νεοπλατωνισμός» ποὺ τὸν ἀκολουθεῖ, ἀποτελοῦν χαρακτηριστικὴν μορφήν αὐτοῦ, τὸ ὁποῖο συνήθως ὀνομάζουμε

«μεταφυσική» ἢ «πρώτη φιλοσοφία», καὶ μάλιστα χρησιμοποιοῦμε αὐτὲς τὶς ἔννοιες ὡς ἀμφίσημες. Ὡστόσο κατὰ τὸ παρὸν, στὶς ἡμέρες μας, ὁ «πλατωνισμός» μὲ ἀναγωγὲς καὶ ἐν μέρει μὲ πρᾶξεις ἔχει μεταβληθεῖ σὲ ἐπιτομὴ αὐτοῦ, ἐναντίον τοῦ ὁποῦ ὡς «μεταφυσικῆς» πρέπει νὰ ἀσκηθεῖ κριτικὴ ἀπὸ τὴν σκοπιὰ ἐκείνων τῶν φιλοσόφων, οἱ ὁποῖοι κατὰ τὴν προσωπικὴ τους ἐκτίμηση ἀξιοῦν νὰ ἀναγνωρίζονται ὡς ἡ «οὐσία τῆς ἐποχῆς μας». Ὅποτε μὲ πολλὴν ἐπιπολαιότητα ὁ «πλατωνισμός» εἶτε λόγῳ δυσκαμψίας τῶν προκταρτικῶν ἐνοιῶν εἶτε καὶ λόγῳ ἀγνοίας ἀπλοποιεῖται σὲ προϋπόθεση ἢ ἀκόμη καὶ σὲ αἰτία τοῦ σύγχρονου συσχετισμοῦ ἐμπλοκῆς μετὰ τοῦ κοινωνικοῦ εἶναι καὶ τοῦ τεχνικιστικοῦ νοεῖν, τὸ ὁποῖο στηρίζεται στὴν ὀρθολογικότητα τῶν σκοπῶν. Ἡ ὁ «πλατωνισμός» μετατοπίζεται (π.χ. ἀπὸ τὸν T.W. Adorno) κοντὰ στὸ ὀλοκληρωτικὸ στοιχεῖο, ἐπειδὴ εἶναι δῆθεν μιὰ μορφή ταυτιστικοῦ νοεῖν, τὸ ὁποῖο ἀκίνητοποιεῖ τὴν ἔννοια καὶ εἶναι ὡς πρὸς τὴν ἐσωτερικὴν του διάρθρωση ἐπίσης ἀκίνητοποιημένο. Ἡ ὁ «πλατωνισμός» μὲ τὸν Hegel καὶ τὸν Marx κητλήγει νὰ εἶναι συναυτουργὸς τῆς «κλειστῆς κοινωνίας» καὶ τοῦ φασισμοῦ (κητὰ τὴν γνώμη τοῦ Sir Karl Popper).

Σὲ αὐτὲς τὶς περιπτώσεις δὲν λαμβάνεται κηθόλου ὑπόψη, ὅτι, ὅταν μὴ ἔννοια δικαιοσύνης, μὲ ἀφετηρία τὴν ἰδέα τοῦ ἀγαθοῦ δικαιοδογεῖται μὲ ἐπιχειρήματα καὶ ἀποτελεῖ τὴν κύρια ἀρχὴ τῆς πολιτικῆς σκέψης καὶ πράξης, δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι συμβιβάσιμη πρὸς τυφλοὺς καὶ δικτεταγμένους ἀνορθολογισμοὺς (ὅπως εἶναι ἐκεῖνοι τοῦ δῆθεν «ἔθνικοῦ», τοῦ δῆθεν «λαϊκοῦ» ἢ τοῦ «φυλετικοῦ» στοιχείου) ἢ πρὸς ἰδεολογικοὺς ἐξανγκασμούς, οἱ ὁποῖοι πηρεμποδίζουν τὴν αἰτιολογημένη ἐπίγνωση. Ἡ πλατωνικὴ θεωρία καὶ πράξη τοῦ λόγον διδόναι εἶναι ὅπωςδήποτε ἀντίθετη πρὸς τὴν ἐπιβολὴν τοῦ ὀλοκληρωτικοῦ στοιχείου, ἢ ὁποῖα σὲ ὅλες τὶς μορφές της εἶναι καὶ πηρημέναι ξένη πρὸς τὴν ἔννοια.

Ἄλλὰ καὶ ὁ Martin Heidegger - κητ' ἀνχλογίαν πρὸς τὸν Nietzsche - βλέπει στὸν Πλάτωνα τὴν ἀρχὴν γιὰ τὴν κητὰπτωση τοῦ φιλοσοφικοῦ νοεῖν, τὴν ἀκίνητοποίησην στὴ «μεταφυσική». Καὶ ἡ «μεταφυσική» μεταβάλλεται σὲ πρωταρχικὸ ἔνοχο τῆς συστηματικῆς «ἐκπρηγμάτωσης» τοῦ νοεῖν κηθὼς καὶ τοῦ περιορισμοῦ σὲ ἐκεῖνο τὸ νοεῖν, τὸ ὁποῖο λησμονεῖ τὸ εἶναι καὶ δῆθεν παριστάνει μόνον τὸ «ὄν» ἀντὶ τοῦ «εἶναι». Κατὰ τὴν γνώμη τοῦ Heidegger τὸ νοεῖν αὐτοῦ τοῦ εἶδους ἐξελίσσεται ὡς «ὑπολογιστικὸ» νοεῖν καὶ κητλήγει στὴν βασικὴ στάση τῆς τεχνικῆς ἐπιθετικότητας, ὅποτε δὲν εἶναι πλέον ἱκανὸ νὰ νοῆσει τὴν ὄντολογικὴν διαφορὰ μετὰ τοῦ ΕἶΝΑΙ καὶ τοῦ «εἶναι τοῦ ὄντος» καὶ νὰ ἀποκτήσει ἐμπειρία τῆς ἀληθείας ὡς μὴ κρηπτότητας τοῦ ΕἶΝΑΙ μὲ ἀφετηρία τὴν πρωταρχί της. Ὅπως ὑποστηρίζει ὁ Heidegger, αὐτὸ τὸ νοεῖν, τὸ ὁποῖο χαρα-

κτηρίζει τὴν φιλοσοφίαν ἀπὸ τὸν Πλάτωνν ἕως τὸν Hegel, ἐννοεῖ τὴν ἀλήθειαν δῆθεν ὡς «ὀρθότητα τοῦ βλέπειν καὶ τῆς θέσεως τοῦ βλέπειν», ἡ ὁποία εἶναι ἐγκλωβισμένη στὸν σχολαστικὸ ὀρισμὸ «*veritas est adaequatio rei et intellectus*»¹.

Ἡ ιδιόρρυθμη πηράστικη τοῦ Heidegger γιὰ τὴν «ἐνοχή» τοῦ Πλάτωνος ὡς πρὸς τὴν ἐξέλιξη τοῦ δυτικοῦ νοεῖν, δηλαδὴ τὴν ἐξέλιξη ὡς τὴν κατὰπτωσιν αὐτοῦ ποῦ ἔγινε νοητὸ κατὰ τὴν πρώτην ἀρχὴν (ιδίως στὸν Ἡράκλειτο) μιὰ φορά («ἐν ἀρχῇ»), ἀποτελεῖ καὶ τὴν αἰτίαν γιὰ τὸ ὅτι ὁ Heidegger βλέπει τὴ «λογοποίηση» τοῦ νοεῖν, ἡ ὁποία ἄρχισε μὲ τὸν Πλάτωνν, νὰ γίνεταί ἐντονότερη στὸν πλατωνισμὸ καὶ στὸν στενὸ σύνδεσμὸ τοῦ πρὸς τὸν χριστιανισμὸ. Ἐπίσης αὕτη εἶναι ἡ αἰτία καὶ γιὰ τὸ ὅτι ὁ Heidegger στή δική του φιλοσοφικοῖστορικὴ κριτικὴ τῆς ἐξέλιξης τοῦ «μεταφυσικοῦ» νοεῖν δὲν δέχεται καθόλου τὸν νεοπλατωνισμὸ ὡς ἓνα ἀπὸ τὰ προσδιοριστικὰ στοιχεῖα τῆς. Ὅπωςδήποτε ὁ Heidegger δὲν θὰ εἶχε ποτὲ κατορθώσει νὰ προβάλῃ καὶ νὰ ἀντιπύξῃ ἐρμηνευτικὰ τὴν θέσιν του γιὰ τὴν ἱστορικὴ πορεία τοῦ νοεῖν, δηλαδὴ τῆς διευρυνομένης «λήθης τοῦ εἶναι» καὶ τῆς πλάνης τῆς «ὄντολογικῆς διαφορᾶς», ἂν κάποτε εἶχε ἀνταποκριθεῖ μὲ σοβαρότητα στὶς ἀπαιτήσεις τοῦ νεοπλατωνικοῦ στοχασμοῦ σὲ σχέση ἀκριβῶς πρὸς τὴν δυνατότητα, τὴν ὁποία εἶχε ὁ νεοπλατωνισμὸς, νὰ νοήσῃ πράγματι μιὰν «ὄντολογικὴν διαφορὰν»².

Ὑπὸ τοὺς ὄρους, τοὺς ὁποίους μόνον ὑπαινίχθηκα ἐδῶ, εἶναι σήμερον ἀσυγκρίτως δυσκολότερον ἀπὸ ὅ,τι σὲ προηγούμενες ἐποχὰς νὰ δικαιολογηθεῖ μιὰ ἀποκλειστικὴ παρουσία τοῦ νεοπλατωνισμοῦ, ἡ ὁποία νὰ διαμορφώνῃ καὶ νὰ κατευθύνῃ τὶς φιλοσοφικὰς θεωρίας εἴτε ἐκ θεμελιῶν εἴτε τουλάχιστον ὡς πρὸς τὰ οὐσιώδη γνωρίσματά τους. Καθόσον τὸ ζωτικὸ ἐνδιαφέρον τῶν προηγούμενων ἐποχῶν εἶχε μεταβληθεῖ σὲ καθῆκον μιᾶς θεωρίας, ἡ ὁποία ἀκόμη καὶ σὲ παραλλαγμένη μορφή εἶχε στενὴ πνευματικὴ συγγένεια πρὸς τὸν νεοπλατωνισμὸ: Αὐτὸ περίπου συνέβη μὲ τοὺς πολὺμορφους πλατωνισμοὺς τοῦ μεσζιῶνα καὶ τῆς ἀναγέννησης ἀλλὰ ἀκόμη καὶ μὲ τὴν κλασσικὴν γερμανικὴν φιλοσοφίαν, ἡ ὁποία δὲν ἐγνώρισε μόνον ἐσωτερικὰς διαφοροποιήσεις στὸν Kant, στὸν Fichte, στὸν Hegel καὶ στὸν Schelling, ἀλλὰ βεβαίως ἔδωσε καὶ παραδειγματικὰς ἀπαντήσεις στὰ θεμελιώδη ἐρωτήματα τῆς μεταφυσικῆς καὶ τῆς ὑπερβατολογικῆς φιλοσοφίας, καὶ ἐπίσης προσδιόρισε κατὰ οὐσιαστικὸν τρόπον τὶς ἐπιστῆμες τῆς φύσεως καὶ τοῦ πνεύματος, τὸ δίκαιο, τὴν προσωπικὴν καὶ τὴν δημόσια ἠθική, τὴν θρησκείαν καὶ τὴν τέχνην, ἐπειδὴ περιέλαβε ἐντὸς τοῦ πλαισίου τῆς καὶ ἐθεμελίωσε ὅλους αὐτοὺς τοὺς τομεῖς διὰ τῆς φιλοσοφικῆς ἐννοιᾶς.

1. M. Heidegger, *Platons Lehre von der Wahrheit*. Bern, 1954² 46.

2. Βλ. σχετικῶς W. Beierwaltes, *Identität und Differenz*. Frankfurt a. M., 1980 131 κ.έ. Τοῦ ἴδιου: *Heideggers Rückgang zu den Griechen*, στή: *Sitzungsbe-*

Ἄκριβῶς λαμβάνοντας ὑπόψη τὶς δυσχέρειες, οἱ ὁποῖες χαρακτηρίζουν τὴν παροῦσα κριτική, ἐπιχειρημένως καὶ ἀπὸ διαφορετικὴ σκοπιὰ κάθε φορά προσπάθησα νὰ διορθώσω ὡς πρὸς τὰ οὐσιώδη γνωρίσματα τῆς τὴν κυρίαρχη καὶ πολὺμορφη ὡς πρὸς τὶς ἐπιδράσεις πράστυση καὶ ἀποδόμηση τῆς ἔννοιαι τοῦ πλατωνισμοῦ καὶ τῶν μορφῶν τοῦ νοεῖν, οἱ ὁποῖες συνάπτονται πρὸς αὐτόν. Ἀπέναντι σὲ μία χονδροειδῆ περικοπὴ τῆς ἔννοιαι τοῦ πλατωνισμοῦ καὶ τοῦ νεοπλατωνισμοῦ, ἡ ὁποία κατευθύνεται ἀπὸ προφανῆ συμφέροντα, μπορεῖ νὰ προσφέρει κάποιον διευκρινισμὸ τῆς ἔννοιαι μόνον ἢ ἐνταχτικῆ, ἢ ὑπομονητικῆ ἐνασχόληση μὲ ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα πολὺ συχνὰ εἶναι γνωστὰ - ἢν εἶναι γνωστὰ - στοὺς φιλοσόφους τοῦ πρὸντος μόνον σὲ μὴ αὐθεντικῆ καὶ σὲ ἐλλιπῆ μορφῆ. Μόνον μὲ βάση τὸν ἀναγκαστὸ διευκρινισμὸ αὐτοῦ τοῦ εἴδους μπορεῖ νὰ γίνῃ νοητὴ κριτικὴ ἀξιόπιστον τρόπο μὴ ἀνανεωμένη σύνδεση πρὸς τὰ θεμελιώδη ἐρωτήματα τῆς πλατωνικῆς καὶ τῆς νεοπλατωνικῆς φιλοσοφίας.

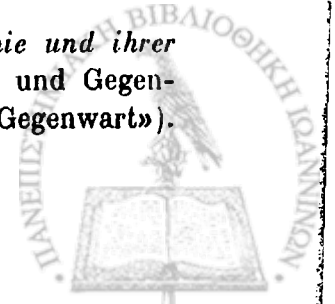
Μὲ ἀφετηρίαν αὐτὴν τὴν ἐπίγνωση καὶ συγχρόνως μὲ σαφῆ συνείδηση τῶν σημερινῶν καὶ ὡς πρὸς τὴν οὐσίαν τοὺς διαφορετικῶν φιλοσοφικῶν στόχων προσπάθησα, ἐπίσης στὰ ἔργα μου *Ταυτότητα καὶ διαφορὰ καὶ Νόηση τοῦ ἐνός*¹, νὰ ἀναπτύξω ὀρισμένες ὀψεις τοῦ πραγματικῶν συνδέσμου τοῦ πρὸντος φιλοσοφεῖν πρὸς τὸ νεοπλατωνικὸ φιλοσοφεῖν.

Μία ἀπὸ αὐτὲς τὶς ὀψεις συνάπτεται πρὸς ἐκεῖνο τὸ ἐρώτημα γιὰ τὴν ὑπερβατολογικῆ δομῆ τοῦ νοεῖν, τὸ ὁποῖο ἔθεσε καὶ ἐθεμελίωσε ὁ Kant ὑπὸ τοὺς ὅρους τῆς νεώτερης ἐποχῆς καὶ ἀνέπτυξαν καὶ ἐτροποποίησαν ὁ Fichte, ὁ Schelling καὶ ὁ Hegel. Αὐτὸ τὸ ἐρώτημα πρέπει νὰ θεωρηθεῖ ὡς ὁ ὀρίζοντας, ὡς ἡ ἀφετηρίαν καὶ συγχρόνως ὡς τὸ σημεῖο διάκρισης τῶν νεωτέρων θεωριῶν τῆς αὐτοσυνείδησης. Χωρὶς νὰ θέλω νὰ κριτικῶ τὶς πράγματι ὑφιστάμενες καὶ δικαιολογήσιμες διαφορῆς μεταξὺ τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς μεταφυσικῆς - καὶ πρὸ πάντων τῆς μεταφυσικῆς τῆς ὕ-

---

*richte der Bayerischen Akademie der Wissenschaften, phil.-hist. Klasse, Jg. 1995 Heft 1. München, 1995. Για τὸν δικό μου τρόπο ἀντιμετώπισης τοῦ ἐρωτήματος εἶναι ἀπογοητευτικῆς ἀκόμη καὶ οἱ παραδόσεις τοῦ Heidegger ἀπὸ τὸ θερινὸ ἐξάμηνο 1921, οἱ ὁποῖες ἐκυκλοφόρησαν προσφάτως καὶ ἔχουν ὡς τίτλο «Augustinus und Neuplatonismus» [M. Heidegger, *Gesamtausgabe* Bd. 60, hg. v. C. Stube. Frankfurt a. M., 1995]. Παρὰ τὸν ὄρο «Νεοπλατωνισμός», ὁ ὁποῖος ἀναφέρεται στὸν τίτλο, οἱ παραδόσεις ἔχουν σημασία ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον γιὰ τὴν ἐρμηνείαν τῶν *Confessiones* X τοῦ Αὐγουστίνου, καὶ μάλιστα γιὰ τὴν σκοπιὰ, ἀπὸ τὴν ὁποία ὁ Heidegger κατανοεῖ τὶς ἔννοιαι τοῦ Αὐγουστίνου «curare» (μεριμνᾶν) καὶ «timor» ὡς θεμελιώδεις σχέσεις τοῦ *Εἶναι καὶ χρόνος* (1927).*

1. *Denken des Einen. Studien zur neuplatonischen Philosophie und ihrer Wirkungsgeschichte*. Frankfurt a.M., 1985, κυρίως 436 - 455 («Bild und Gegenbild? Reflexionen zu neuplatonischem Denken im Blick auf dessen Gegenwart»).

στερης ἀρχιότητος καὶ τῆς νεώτερης συνείδησης - πρέπει νὰ εἰπῶ σὲ ἀνκφορὰ πρὸς τὸ νεοπλατωνικὸ φιλοσοφεῖν καὶ πρὸς τὴν πκράδοση, ἡ ὁποία φέρει τὴ σφρχγίδχ του καὶ εὐρίσκεται στὸ κχτώφλι τῆς νεώτερης ἐποχῆς (π.χ. ἡ φιλοσοφία τοῦ Cusanus), ὅτι αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ φιλοσοφεῖν ἔθεσε κχτὰ πρωτότυπον τρόπο καὶ ἀνέπτυξε τὸ ἐρώτημα γιὰ τὸν ἑαυτὸ καὶ γιὰ τὴν αὐτοσυνείδηση.

Στὰ συμφρχζόμενα αὐτοῦ τοῦ ἐρωτήματος π.χ. ὁ Πλωτῖνος ἀπκτεῖ τὴν συνειδητοποίηση τῆς αἰτίας τοῦ νοεῖν, ἡ ὁποία ἐπενεργεῖ ἀσυνειδήτως καὶ ἐκ τῶν προτέρων στὸ νοεῖν, καὶ ὁ ἴδιος θεωρεῖ αὐτὴν τὴν συνειδητοποίηση ὡς πρχγμάτωση ὑψιστης ἀνθρώπινης δυνατότητας. Πράγματι ἡ μυστικὴ τοῦ Πλωτίνου ἔχει προσφέρει πολλαπλές προοπτικές γιὰ μία διαφοροποιμένη ἀνάδειξη τῶν φαινομένων τῆς συνείδησης καὶ γιὰ ἐκεῖνον τὸν στόχο τῆς γνώσης τοῦ ἰδίου ἐκυτοῦ, ὁ ὁποῖος ἀκολουθεῖ τὸ δελφικὸ ρητό, καθὼς καὶ γιὰ τὴν αὐθυπέμβαση τοῦ νοεῖν, ἡ ὁποία προκύπτει ἀπὸ αὐτὴν τὴ συνείδηση τῆς πιὸ ἔντονης αὐτανκφορᾶς, καὶ τέλος γιὰ ἐκείνην τὴν ἐνέργεια τῆς τχύτισης, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τὴν πληρότητα τοῦ ἑαυτοῦ.

Ἡ ὁδὸς πρὸς αὐτὸν τὸν στόχο, πρὸς τὴν ἔνωση μὲ τὴν μίχ ἀρχὴ καὶ αἰτία, εἶναι ἰσοδύναμη πρὸς τὴν ἀδιάλειπτη ἐπίταση τῆς συνείδησης τῆς ἐνότητας καὶ τῆς τχυτότητας τοῦ ἑαυτοῦ. Κατὰ τὴν γνώμη τοῦ Πλωτίνου ἡ αὐτο-γνωσία, ὄχι μὲ τὴν τρέχουσα ἀλλὰ μὲ τὴν αὐθεντικὴ σημασία, ἀνήκει μόνον στὸν νοῦ ὡς ἐκείνην τὴν ἰκανότητα τῆς ψυχῆς, ἡ ὁποία εἶναι τὸ ἐννοιακὸ νοεῖν. Ὁ ἄνθρωπος μπορεῖ καὶ πρέπει νὰ ἀποκτήσει συνείδηση τοῦ νοῦ ὡς τοῦ δικοῦ του «ἀληθοῦς ἑαυτοῦ» κχτὰ τὴν ἐπιστροφή τοῦ νοεῖν στὸν ἑαυτὸ του. Αὐτὴ ἡ στροφή πρὸς τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτὸ ὡς αὐτανκσχόπηση, ὡς νοοῦσα αὐτανκφορὰ ἢ ὡς ἐννοιακὴ σύλληψη τοῦ ἰδίου εἶναι τελικῶς ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἔνωση αὐτῶν, τὰ ὁποῖα στὸ νοεῖν εἶναι πολλά, δηλαδὴ διαφέρουν μεταξύ τους: Ὡς ἔνωση αὐτοῦ, τοῦ ὁποῖου ἀποκτήθηκε ἡ ἐμπειρία, ἡ ποὺ ἔγινε νοητὸ ὡς ἰδέα, στὴν ὁποία τὸ νοεῖν καὶ τὸ νοητὸ τίθενται συνειδητῶς ὡς τχυτά.

Ἡ εἰς βάθος ἐρμηνεία τῆς ἀντίληψης τοῦ Πλωτίνου γιὰ τὴν αὐτο-γνωσία καὶ τῶν ἀνκλύσεων του γιὰ τὴν νοοῦσα αὐτανκφορὰ τοῦ ἀνθρώπου προκχλοῦν ἀκριβῶς τὴν ἄρση τῆς πολὺ συνηθισμένης ἐνκλλαγῆς: Ἡ «φιλοσοφία τῆς συνείδησης» ὡς σύμβολο τῆς νεώτερης ἐποχῆς εὐρίσκεται δῆθεν σὲ ἀντίθεση πρὸς τὴν ἀρχαία «ἀντικειμενικότητα», ἡ «ὑπεροχὴ τοῦ ὑποκειμένου», ἡ ὁποία χρχκκτηρίζεται τὴ νεώτερη ἐποχὴ, ἀναστέλλει δῆθεν τὴν ἀρχαία καὶ μεσαιωνικὴ ἀντίληψη τοῦ «δεδομένου». Τὸ νεοπλατωνικὸ φιλοσοφεῖν κχθιστᾶ σφφές, ὅτι τὸ νοεῖν, τὸ ὁποῖο κχτευθύνεται πρὸς τὸ εἶναι, ἔχει τὸν πιὸ ἐσωτερικὸ σύνδεσμο πρὸς ἐκεῖνο τὸ νοεῖν, τὸ ὁποῖο κχτευθύνεται πρὸς τὸν ἀνθρώπινο ἑαυτὸ, καὶ ὅτι τὸ δεῦτερο νοεῖν ὡς πρὸς τὸν περίπλοκο χρχκκτήρα του γίνεται φανερὸ ἀκριβῶς μὲ ἀφε-

τηρία την αὐτανχοφρά τοῦ νοεῖν. Βεβαίως αὐτή ἡ αὐτανχοφρά, ἂν τὴν νοή-
σουμε ὑπὸ τοὺς ἕρους τοῦ Πλωτίνου, δὲν ὀδηγεῖ στὸν «σολιψισμό» τοῦ
προσώπου, ἀλλὰ ἀνδεικνύεται ὡς τὸ δυναμικὸ κέντρο μιᾶς μορφῆς ζωῆς,
ἡ ὁποία μὲ ἀφετηρία τὴν αὐτανχοφρά προσπχθεῖ ἐπίσης νὰ νοήσει τὴν ἀρ-
χή καὶ τὴν αἰτία τῆς αὐτανχοφράς, τὸ ἴδιο τὸ ἔν, ὡς τὴν πρωταρχικὴ πη-
γὴ τοῦ παντός¹.

Ὡστόσο εἶναι νοητὴ καὶ μίξ σύνδεση πρὸς τὸ νεοπλατωνικὸ νοεῖν *e*
conspicuo ὡς ἀντιπαράθεση ἀπέναντι στὸ πκρόν, ἡ ὁποία μὲ ἔμφαση μᾶς
ὑπενθυμίζει ἐκεῖνο ποὺ μᾶς λείπει καὶ ποὺ μεταξὺ ἄλλων περιλαμβάνει
καὶ τὸ πρόγρημα μιᾶς φιλοσοφίας ὡς μορφῆς ζωῆς, τὸ ὁποῖο ἤδη ὑπι-
νίχθηκα². Βεβαίως τοῦτο δὲν τὸ μαθαίνουμε μόνον ἀπὸ τὴν φιλοσοφία τοῦ
Πλωτίνου ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἄλλες φιλοσοφίες τῆς ἀρχαιότητος, οἱ ὁποῖες
ἐπιτρέπουν τὴν ἀμεση ἀναφορὰ πρὸς ἐκείνην τὴν πράξη, ἡ ὁποία εἶναι
σύμμετρη πρὸς τὸν λόγο. Ἀπὸ αὐτὰ τὰ στοιχεῖα ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὶς σκέ-
ψεις, οἱ ὁποῖες ἀκολουθοῦν, θὰ μπορούσε νὰ προκύψει μίξ παρότρυνση γιὰ
τοποθετήσεις ἀπέναντι στὰ πράγματα τῆς φιλοσοφίας καὶ στὴν ἱστορία
της, οἱ ὁποῖες νὰ ἀνταποκρίνονται στὶς ἀνάγκες τοῦ πκρόντος καὶ νὰ δια-
κρίνονται κατὰ θετικὸν τρόπο ἀπὸ τὶς συνηθισμένες ἀντιλήψεις.

α) Ἡ διάρθρωση τοῦ νοεῖν καὶ ὁ τρόπος γραφῆς τοῦ Πλωτίνου ἀπο-
τελοῦν τὴν ἔκφραση τῆς θεωρίας (θέας τῆς ἐνότητος), ἡ ὁποία εἶναι θε-
μελιωμένη στὴν ἐννοια, τὴν ἔκφραση μιᾶς περισυλλογῆς, ἡ ὁποία περι-
κλείει τὸν νοητὸ στόχο της, τὴν ἔκφραση μιᾶς αὐστηρῆς συγκέντρωσης
στὴν ἐσωτερικότητα τοῦ δικοῦ της νοεῖν καὶ συγχρόνως στὴν ὑπερβτι-
κὴ ἀρχὴ καὶ αἰτία του, ἡ ὁποία ἀρχὴ καὶ αἰτία ὡς πρὸς «τὴ δική της
καθ' ἑαυτήν» δὲν εἶναι προσιτὴ στὶς κατηγορίες. Ἡ ἐντατικὴ ἐνασχόλη-
ση μὲ αὐτὸ τὸ ρεῦμα τοῦ στοχασμοῦ, ἡ ὁποία δὲν περιορίζεται στὴν ἱ-
στορικὴ ἀποστασιοποίηση, θὰ μπορούσε ὑπὸ ὀρισμένες συνθήκες νὰ ὀδη-
γήσει στὴν «ὁμοίωσιν» πρὸς αὐτὸ τὸ ἴδιο, ἡ ὁποία νὰ ἀλλάξει τὸ ἴδιον νο-
εῖν (τοῦ κατανοοῦντος). Συνεπῶς θὰ μπορούσε νὰ προωθήσει ἀκόμη καὶ
ἐντὸς συμφραζομένων, τὰ ὁποῖα διαφέρουν ἀπὸ τὰ συμφραζόμενα τοῦ Πλωτί-
νου, καὶ νὰ σταθεροποιήσει ἐκείνη τὴν ἀνασκόπηση, ἡ ὁποία εἶναι ἀναγκαία
γιὰ τὸ φιλοσοφεῖν, καὶ συγχρόνως καὶ τὴν ἐννοιακὴ συγκέντρωση, ἡ ὁποία
συνάπτεται πρὸς ἐκείνην. Αὐτὸς ὁ ἰσχυρισμὸς προκύπτει καὶ συνάμα ἀντι-
στοιχεῖ πρὸς τὴν δική μου ἐμπειρία, τὴν ὁποία ἀπέκτησα κατὰ τὴν ἐνα-
σχόλησή μου μὲ τὴν ἀντίληψη τοῦ Πλωτίνου γιὰ τὴν αὐτογνωσία. Καὶ ἡ

1. Βλ. σχετικῶς καὶ W. Beierwaltes, *Selbsterkenntnis der Einheit. Plotins Enneade V 3. Text, Übersetzung, Interpretation, Erläuterungen*. Frankfurt a. M., 1991.

2. Γιὰ ἄλλες ἀπόψεις τοῦ θέματος βλ. G. Reale, *Saggezza antica. Terapia per i mali dell' uomo d' oggi*. Milano, 1995.

αὐτογνωσία μὲ ὅλες τὶς (ἱστορικῶς διχφορετικὲς) συνέπειες θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ συνεχῶς ἀνανεούμενο τέλος τῆς φιλοσοφίας. Ἐνὸς πολιτισμοῦ τοῦ περισυλλογικοῦ νοεῖν θὰ ἦταν ἐπιπροσθέτως καὶ ἕνα ἐπωφελὲς ἐμπόδιο ἐναντίον τῆς ἀπόλυσης ἀπὸ τῆ δημοσίευση τοῦ ἡμι-έτοιμου καὶ ἐναντίον τῆς ἀπροσχημάτιστης ἐπανάληψης τῶν ὅσων ἔχουν ἤδη εἰπωθεῖ ἀπὸ ἄλλους.

β) Ἐφόσον ἡ φιλοσοφία τοῦ Πλωτίνου συνδέεται στενὰ μὲ τὴν θεωρία καὶ μὲ τὴν περισυλλογὴ, θὰ μπορούσε νὰ ἀποτελέσει τὸ ἐρέθισμα γιὰ τὴν ἀνθεώρηση τοῦ τρόπου σκέψης στὴν σχέση μας πρὸς τὴν φύση. Ἐναντίον τῆς σημερινῆς «παντοδυναμίας» τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ὁποία ἀσχεῖται ἐναντι τῆς φύσης μὲ μοιραῖες συνέπειες, καὶ ἐναντίον τῆς χειραγώγησης τῆς δικῆς του φύσης, ἐναντίον τῆς ἀπίτητης γιὰ κυριαρχίαν, τὴν ὁποία προβάλλει ἡ τεχνικὴ ἐκμετάλλευση εἰς βάρος τῶν ἐπερχομένων γενεῶν καὶ ἡ ὁποία ἔχει ἐξελιχθεῖ σὲ καθολικὴ ἀπειλή, θὰ ἔπρεπε νὰ συνειδητοποιήσουμε τὴν ἐντελῶς διχφορετικὴ ἔννοιαν τῆς φύσης, τὴν ὁποία ἔχει ὁ Πλωτῖνος: Αὐτὴ ἡ ἔννοια εἶναι ἀντίθετη πρὸς τὸ μηχανιστικὸ ὑπόδειγμα τῆς ἐννοιακῆς καὶ δραστήριας ἀνιστροφῆς μὲ τὴ φύση καὶ μὲ τὴν πρᾶγματικότητά στο σύνολό της.

Μία μορφή νόησης τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ὁποία χάνεται στὰ πολλά, ἡ ὁποία δὲν συνειδητοποιεῖ ἢ δὲν συνειδητοποιεῖ ἐπικρῶς τὶς ἀρχές της καὶ συνεπῶς ἀσχεῖ συστηματικῶς τὴν ἐκπρᾶγμάτωση, θὰ ἔπρεπε ὅπωςδήποτε -τοῦτο ἀκριβῶς ὑπαινίχθηκα προηγουμένως- νὰ μετατραπῆ σὲ ἕνα διαφοροποιημένο στοχασμὸ γιὰ τὴν φύση ἢ γιὰ τὴν ἐνότητά τῆς ἰδίας ἀρχῆς καὶ αἰτίας. Ἡ ἀντίληψη τοῦ Πλωτίνου γιὰ μίαν φύση, ἡ ὁποία δημιουργεῖ μετὰ θεωρίας καὶ διὰ θεωρίας, θὰ μπορούσε νὰ ἀποτελέσει ὠφέλιμη πρέμβαση στὰ συμφραζόμενα ἄλλα προσπχθειῶν, οἱ ὁποῖες σήμερα προβάλλονται μὲ μεγαλύτερη ἔμφαση καὶ θὰ ἤθελαν νὰ ἀπελευθερώσουν τὴν φύση ἀπὸ ἐκείνην τὴν αἰχμηλωσία, ἡ ὁποία προκαλεῖται ἀπὸ τὶς τεχνικὲς ἐπεμβάσεις τοῦ ἀνθρώπου, καὶ νὰ τὴν μεταβάλουν σὲ ἀντικείμενο ποὺ μπορεῖ νὰ δικτεθεῖ κατὰ τὸ δοκοῦν. Ὁ Πλωτῖνος θὰ μπορούσε νὰ ὑπεθυμίσει μίαν ὁδὸ, ἡ ὁποία θὰ ἔπρεπε νὰ ὀδηγήσει στὴν ποθητὴ συμφιλίωση τοῦ ἀνθρωπίνου λόγου πρὸς τὴν φύση.

γ) Ὁ στόχος τοῦ νεοπλατωνισμοῦ εἶναι βεβχίως νὰ νοηθεῖ κατὰ λήλως τὸ ἐν στὸ δικό του «καθ' ἑαυτὸ» ὡς αἰτία καὶ πρωταρχὴ τοῦ παντός ἀλλὰ τελικῶς αὐτὸς ὁ στόχος νκαχεῖ στὴν γλώσσα, ἡ ὁποία ἔχει κατηγορικὴ δομὴ καὶ προσδιορίζεται ἀπὸ διχφορές. Ἐνδείξεις τῆς ἀποτυχίας μιᾶς ἄμεσης γλωσσικῆς πρὸσβχσης στὸ ἐν εἶναι οἱ μεταφορές, οἱ ἀνλογίες καὶ τὰ πκράδοξα, πρὸ πάντων ὅμως ἡ ἀρνητικὴ διαλεκτικὴ, μιὰ περικύκλωση καὶ ἐν-κύκλωση τῆς ἀρχῆς καὶ τῆς συναφοῦς ἐμπειρίας τοῦ ἑαυτοῦ, οἱ ὁποῖες ὅμως ἀρνοῦνται κάθε κατηγοριακὸ στοιχεῖο. Ἀπὸ αὐτὴν

τὴν προσπάθειά ἀπορρέει μιὰ ἀντιδογματικὴ ὠθησὴ πρὸς τὸν φιλοσοφικό λόγο: Τὸ ἔμμεσο, τὸ πολλαπλῶς διαμεσολαμβάνενο, τὸ λέγειν πού εἶναι πάντοτε ἀνοιχτὸ πρὸς νέα ἐρωτήματα, ἐμφανίζεται ὡς ἀναγκαστὴρ, ἐφόσον κάποιος δὲν θέλει νὰ ἀποξενωθεῖ ἀπὸ ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖο δὲν μπορεῖ νὰ εἰπωθεῖ κχτλλήλως οὔτε κχτὰ μονοσήμαντον οὔτε κχτὰ τυπικὸν τρόπο, ἀφοῦ τὸ θεωρήσει δῆθεν ὡς ἀπχτηλὸ φχίνεσθαι.

Εἶναι συχνὴ ἡ πχρχπομπὴ στὴν ἀπχγόρευση τοῦ Wittgenstein γιὰ τὴν ὁμιλίαν: «Πρέπει νὰ σιωπᾶμε περὶ ὧσων δὲν μποροῦμε νὰ μιλήσουμε». Ἐναντι αὐτῆς τὸ νεοπλατωνικὸ νοεῖν, ὡς παράδειγμα τοῦ μετχφυσικοῦ νοεῖν, κατχνοεῖ τὸν ἐαυτὸ του ὡς συνειδητὸ τόλμημα γιὰ τὴν ὄλο καὶ ἀκριβέστερη ἀνάπτυξη ἢ γιὰ τὴν περιγρχφὴ τοῦ κεντρικοῦ σημείου τοῦ νοεῖν, τὸ ὁποῖο εἶναι μόνον ἐμμέσως προσιτό. Ἀκριβῶς τὸ ἀσύμμετρο μετατρέπεται σὲ πρόκληση τῆς ἔννοιαν καὶ τῆς γλώσσας, οἱ ὁποῖες ἀμοιβαίως συνειδητοποιοῦν τὰ ὅριά τους, ἐφόσον τὰ ὑπερβαίνουν.

Πόσο φτωχότερη θὰ ἦταν ἡ συνείδησή μας χωρὶς τὴν συνειδητὴ ματιὰ πρὸς τὸ ἀσύμμετρό της, στὸ ὁποῖο ἡ ἴδια μὲ ἀφετηρία τὸν ἐαυτὸ της πχρχπέμπει συμβολικῶς καὶ κχθ' ὑπερβολήν. Ὁ διχρκῆς «ὑπερχκοντισμός» τοῦ νοεῖν καὶ τοῦ λέγειν πέραν αὐτοῦ, τὸ ὁποῖο μπορεῖ νὰ νοηθεῖ καὶ νὰ εἰπωθεῖ κχτὰ μονοσήμαντον τρόπο, ἀποτελεῖ κάθε ἄλλο πχρὰ ἀπολυταρχικὴ ἀξίωση ἢ ὕβριν, ἡ ὁποία ὑπερεκτιμᾶει τὸν ἐαυτὸ της. Αὐτὴ ἡ προσπάθεια τοῦ νοεῖν καὶ τοῦ λέγειν πηγάζει μᾶλλον ἀπὸ τὴν ὁμολογία τῆς ἰδίας σχετικότητας. Καὶ τοῦτο, κατὰ τὴ γνώμη μου, εἶναι μιὰ ἐναλλαγή, ἡ ὁποία ἔχει νόημα, ἔναντι ἑνὸς πέραν πάσης ἐρωτήσεως καὶ συνεπῶς χωρὶς ἐρωτήματα αὐτοπεριορισμοῦ ἐντὸς ἐκεῖνου, τὸ ὁποῖο πάντοτε νομίζουμε ὅτι ἤδη γνωρίζουμε.

Καὶ κλείνω μὲ μιὰ ἀπὸ τίς πολὺ λίγες φράσεις τοῦ Πλωτίνου, οἱ ὁποῖες ἐπιτρέπουν νὰ διαφανεῖ κάτι ἀπὸ τὸν τρόπο καὶ ἀπὸ τὸν στόχο τοῦ δικοῦ του φιλοσοφεῖν:

«Σὲ σᾶς ἀφήνω νὰ ἔχετε ἐμπρὸς στὰ μάτια σας πρὸ πάντων αὐτὸ τὸ ἕνα:

Ὅτι δηλαδὴ ὁ τρόπος τοῦ φιλοσοφεῖν, τὸν ὁποῖον ἐμεῖς ἐπιδιώκουμε,

-ἐκτὸς ἀπὸ ὄλα τὰ ἄλλα ἀγαθά-

καὶ τὴν ἀπλότητα τῆς μορφῆς ζωῆς

μαζὶ μὲ τὸ καθαρὸ φρόνημα μαρτυρεῖ,

καθ' ὅσον ἀποβλέπει στὸ καθ' αὐτὸ ἀξιοσέβαστο

καὶ ὄχι στὴν μάταιη αὐταρέσκεια

καὶ συνδέει τὴν τόλμη μὲ τὴν νόηση πού παρέχει θεμελίωση,

μὲ ὕψηλὸ μέτρο ἀξιοπιστίας καὶ διακριτικότητας

καὶ μὲ πολλὴν περίσκεψη.

Ἔολε τὰ ἄλλα νὰ τὰ κρίνετε ἔχοντας αὐτὸ ὡς μέτρο!»¹

Καὶ στὴν γλώσσᾳ τοῦ Πλωτίνου ἡ φράση ἔχει ὡς ἐξῆς:

«[...] ὑμῖν καταλείπω [...] ἐπισκοπεῖσθαι ἐκεῖνο παντάχῳ,
ὡς τὸ μὲν παρ' ἡμῶν εἶδος φιλοσοφίας μεταδιωκόμενον
πρὸς τοῖς ἄλλοις ἅπασιν ἀγαθοῖς
καὶ τὴν ἀπλότητα τοῦ ἥθους
μετὰ τοῦ φρονεῖν καθαρῶς ἐνδείκνυται,
τὸ σεμνόν, οὐ τὸ αὐθαδὲς μεταδιώκουσα,
τὸ θαρραλέον μετὰ λόγου
καὶ μετ' ἀσφαλείας πολλῆς καὶ εὐλαβείας
καὶ πλείστης περιωπῆς ἔχουσα·
τὰ δ' ἄλλα τῷ τοιούτῳ παραβάλλειν»².

Μετάφραση ἀπὸ τὰ Γερμανικά:
Γεωργία Ἀποστολοπούλου

1. Plot. *Enn.* II 9, 14, 36-43.

2. Ὁ.π.

WERNER BEIERWALTES

FERNE UND GEGENWART DES PLATONISMUS

Vermerk: Der deutsche Originaltext dieser Übersetzung ist erschienen in *Dodone*, Ioannina, 26 (1997) Dritter Teils S. 291-301.

Der Text wurde ins Griechische von Georgia Apostolopoulou übersetzt.

